

The Role and Status of Sociology in Confronting Social Issues and Crises in Iranian Society: Emphasizing the Perspectives of Sociological Scholars and Elites

Mohammad Alipour¹, Bijan Khajehnouri², Jahangir Jahangiri³, Halimeh Enayat⁴

Received: March, 21. 2025; Accepted: Jun, 09. 2026

DOI: 10.22034/scm.2026.544316.1943

Abstract

Sociology, as a critical and explanatory discipline, plays a significant role in analyzing, understanding, and addressing social issues and crises. However, in Iranian society, despite the expansion of sociology education and knowledge production, we witness a meaningful gap between sociological knowledge and practical social action. This research aims to examine the actual and potential role and status of sociology in confronting social issues in Iran, emphasizing the views of elites and experts in this field. The research employs a qualitative method and is of the thematic analysis type. The data were collected and analyzed through semi-structured interviews with prominent Iranian sociologists. The results indicate that sociology faces challenges such as distrust in the power institutions, weak science-based policymaking, a crisis of academic independence, and an inability to narrate local issues. The findings suggest that revitalizing the effective role of sociology

Keywords: Social Issues in Iran, Thematic Analysis, Scientific Elites, Distrust, Local Issues, Disjunction between University and Society

Introduction

Despite its significant expansion in academic and research institutions, sociology in Iran continues to face serious challenges in connecting with social realities and playing an effective role in policy-making and social management. Confronted with crises such as poverty, inequality, migration, and the erosion of social trust, Iranian sociology has struggled to offer

¹ PhD student in Sociology, Faculty of Social Sciences, Shiraz University.

Hama_alipour@yahoo.com.

² Associate Professor and Faculty Member, Faculty of Social Sciences, Shiraz University
Corresponding Author; bkhajeh@gmail.com

³ Associate Professor and Faculty Member, Faculty of Social Sciences, Shiraz University.
jjahangiri@gmail.com

⁴ Professor and Faculty Member, Faculty of Social Sciences, Shiraz University.
henayat@rose.shirazu.ac.ir

meaningful explanations or interventions. This disconnection between theory and real-world issues has raised critical questions about the discipline's effectiveness. Many scholars believe that sociology has failed to fulfill its primary mission. Rather than actively engaging in the public sphere and contributing to social policymaking, the discipline has largely remained confined to academic and theoretical domains. This limitation has prevented Iranian sociology from playing an effective role in addressing the widespread social issues and crises facing the society. Yet, by its very nature, sociology is expected to function as a critical and socially engaged science, participating in macro-level planning and the management of social crises. . Focusing on the perspectives of leading sociologists, this study aims to examine the current role of sociology in addressing social crises and explore ways to redefine its function in contemporary Iran.

Purpose

The importance and necessity of the present study arise from this very perspective. The first duty of any scientific research is to enhance understanding of social realities and to identify societal problems—an obligation that is even more pronounced in the field of sociology. More than eight decades have passed since sociology was introduced to Iran, during which the country has experienced major historical developments such as the Constitutional Revolution, the Nationalization of Oil Movement, Land Reforms, and the Islamic Revolution. Despite this, Iranian sociology has largely struggled to provide scientific analysis of these events or to offer practical solutions for their social consequences. This situation highlights the essential need to reconsider the role and position of sociology in Iran. The present study aims to examine this role and its potential, with a particular focus on the views and perspectives of Iranian sociological elites.

Methodology

This applied study employs a qualitative research methodology grounded in a hermeneutic approach, focusing on understanding meaning. It utilizes thematic analysis, a widely used qualitative method in social sciences, to analyze data. The research population consists of 94 sociological elites and experts from leading Iranian universities and the Iranian Sociological Association, selected through purposive and theoretical sampling. Data collection involved 35 semi-structured interviews conducted until theoretical saturation was reached, supplemented by organizational and academic documents. After transcription, themes were carefully extracted and categorized into conceptual patterns. The final analysis was conducted through content interpretation and comparative review with existing theoretical literature.

Findings

The study found that Iranian sociology faces significant challenges limiting its effectiveness. Key issues include a gap between academia and policymaking, reliance on Western theories ill-suited to Iran's context, an education system focused on rote learning rather than practical

skills, limited influence on social policy and public awareness, and an urgent need for comprehensive reforms in education, theory, research, and practical application to enhance sociology's role in addressing social problems.

Conclusion

Iranian sociology, despite its potential, faces significant challenges in education, research, theorizing, and policy engagement, which limit its effectiveness. Meaningful reform requires coordinated changes across all these areas. Developing a new generation of sociologists with practical skills and context-sensitive knowledge is essential. Sociology must also maintain an active role in policymaking, and efforts to communicate sociological insights to the public should be strengthened. Ultimately, a comprehensive rethinking of the discipline—rooted in local realities and integrating global knowledge—is vital for Iranian sociology to become a relevant and impactful force in addressing social issues.

Novelty

This study offers several innovations in examining the role and position of sociology in addressing social issues and crises in Iran, areas that have been less explored previously. First, the special focus on the perspectives and opinions of sociological elites and experts allows for a deeper analysis of the challenges and potentials of this discipline within Iran's social and political context. Second, employing a qualitative approach and thematic analysis as the main research methods facilitates a more precise understanding of the underlying meanings in the data and behavioral patterns in the field of sociology. Moreover, by combining theoretical review with empirical data, this study highlights the gap between sociological theorizing and practical application in Iran and proposes solutions tailored to local conditions. Finally, the research emphasizes a comprehensive reconsideration of sociology education, research, and its role in policymaking, which can pave the way for enhancing the discipline's effectiveness in solving the country's social problems.

References

- Abazari, Yousef (1401). *Sociological Wisdom* (3rd edition). Tehran: Tarhe-No Publishing. [In Persian].
- Afsharkohan, Javad (2010). Crisis in the Study of Iranian Society: Reflections on Iranian Society. *Journal of Sociology*, 1(1), 110-123. [In Persian].
- Boyatzis, Richard. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Braun, Virginia., & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Burawoy, Michael. (2005). For public sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4-28.
- Fazeli, Mohammad (2007). The Inefficiency of Sociology in Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 2, 21-30. [In Persian].
- Ghaffari, Masoud; Ganji, Mohammad; and Nikkhah Ghamsari, Narges (1400). Rethinking Iranian Sociology; A Systematic Review of Studies. *Journal of Social Studies*, 27(4), 173-205. [In Persian].

- Holloway, Immy., & Todres, Les. (2003). The status of method: Flexibility, consistency and coherence. *Qualitative Research*, 3(3), 345-357.
- House, James. (2019). The culminating crisis of American sociology and its role in social science and public policy: An autobiographical, multimethod, reflexive perspective. *Annual Review of Sociology*, 45, 1-26.
- Iman, Mohammad Taqi (1402). *Philosophy of Research Method in the Humanities* (5th edition). Qom: Seminary and University Research Institute. [In Persian].
- Khosrokhavar, FarhadF. (2020). The crisis of sociology and the sociology of crisis. *Revue du MAUSS*, 56(2), 345-357.
- Kornblum, William., & Julian, Joseph. (2012). *Social problems* (14th ed.). New Jersey: Pearson Education.
- Maguire, Moira., & Delahunt, Brid. (2017). Doing a thematic analysis: A practical, step-by-step guide for learning and teaching scholars. *AISHE-J*, 9, 3351.
- Mendras, Henri; and Gurvitch, Georges (2012). *Fundamentals of Sociology* (7th edition). (Translator: Baqer Parham). Tehran: Amirkabir. [In Persian].
- Mooney, Linda., Knox, David., & Schacht, Caroline. (2011). *Understanding social problems* (7th ed.). East Carolina University: Wadsworth, Cengage Learning.
- Parsania, Hamid; and Eskandari-Nadaf, Ali. (1400). Sociology in Iran from the Perspective of Sociologists. *Quarterly Journal of Advanced Iranian Islamic Pattern Studies*, 9(2), 175-205. [In Persian].
- Rabiei, Ali; Ardalan, A., and Pourhosseini, Samira Sadat (2013). Evaluating the coordination function of responsible organizations in natural disaster management. *Hakim Scientific Research Journal*, 2, 107-117. [In Persian].
- Rabiei, Kamran (2012). Obstacles to the development of sociology in the Middle East in the last century. *Iranian Journal of Social Studies*, 6(2), 1-25. [In Persian].
- Ritzer, George (1400). *Sociological Theory*. (Translator: Houshang Naibi). Tehran: nashreney (In Persian).
- Sadeghi, Sajjad (2011). Approach analysis of Iranian international relations scientific literature. *Iranian Journal of International Politics*, 12(29), 355-375. [In Persian]
- Savage, Mike., & Burrows, Roger. (2016). The coming crisis of empirical sociology. *Sociology*, 41(5), 885-899.
- Shahrestani, Seyyed Hossein (2012). The Kachoyan; The Death of Sociology and the End of Modernity. *Surah Andisheh*, 58 and 59, 81-83. [In Persian].
- Sharepour, Mahmoud; and Fazeli Mohammad (2010). Sociology education and sociological insight. *Tarbiat Modarres Encyclopedia of Social Sciences*, 2(3), 1-21. [In Persian].
- Taleban, Mohammad Reza (2014). Against the Sociology of Policy-Making. *Journal of Cultural Strategy*, 26, 39-66. [In Persian].
- Talebi, Abu Torab; and Montazeri Moghaddam, Mehdi (2016). A Discontinuity Reading of Sociology and Modern Social Sciences in Iran. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 24(74), 70-110. [In Persian]
- Tayebi Abolhasani, Seyed Amir Hossein (2019). An Introduction to Research Methodology: Standard Procedures for Qualitative Data Analysis. *Science and Technology Policy*, 9(2), 67-35. [In Persian]
- Yousefzadeh, Hassan; and Lotfi Moghanjooghi, Reza (2019). Ways of dealing with social issues. *Quarterly Journal of Socio-Cultural Studies*, 3(6), 5-27. [In Persian].

سال پانزدهم / بهار ۱۴۰۵

مقاله پژوهشی

کارآمدی جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی ایران از دیدگاه نخبگان و صاحب‌نظران جامعه‌شناسی

محمد علی پور^۱، بیژن خواجه نوری^۲، جهانگیر جهانگیری^۳، حلیمه عنایت^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۷/۰۴/۰۵، تاریخ تایید: ۱۴۰۲/۰۳/۱۹

DOI: 10.22034/scm.2026.544316.1943

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تحلیل نقش و جایگاه جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی ایران و تبیین عوامل مؤثر بر کارآمدی آن انجام شده است. مبنای مدل مفهومی و مرور نظری بر پیوند سه محور جامعه‌شناسی عمومی، نظریه‌های نهادی و ادبیات بحران جامعه‌شناسی استوار است. پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شد و داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۳۵ نفر از استادان، مدرسان دانشگاه و اعضا یا مدیران گروه‌های تخصصی انجمن جامعه‌شناسی ایران گردآوری شد. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند و با منطق نظری تا رسیدن به اشباع ادامه یافت.

یافته‌ها نشان داد که کارآمدی جامعه‌شناسی در ایران با پنج مضمون اصلی محدود می‌شود: گسست معرفتی جامعه‌شناسی از زمینه ایرانی، ضعف تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور، محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی، فاصله جامعه‌شناسی از عرصه عمومی و جامعه مدنی، و ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد این مضامین به‌صورت جداگانه عمل نمی‌کنند، بلکه در رابطه‌ای زنجیره‌ای و تقویت‌کننده، توان جامعه‌شناسی را برای فهم، تبیین و مداخله در بحران‌های اجتماعی کاهش می‌دهند. نتیجه پژوهش آن است که بازسازی کارآمدی جامعه‌شناسی ایران نیازمند تقویت هم‌زمان سه سطح معرفتی، نهادی و عمومی - سیاستی است؛ یعنی تولید دانش زمینه‌مند، استقلال نسبی نهاد علم، و گسترش جامعه‌شناسی عمومی نقاد و مسئله‌محور.

کلیدواژگان: جامعه‌شناسی عمومی، کارآمدی جامعه‌شناسی، استقلال علمی، جامعه‌شناسی بومی، بحران‌های اجتماعی، سیاست‌گذاری اجتماعی.

۱ دانشجوی دکترا جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز؛ Hama_alipour@yahoo.com

۲ دانشیار و عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز؛ نویسنده مسئول
bkhajeh@gmail.com

۳ دانشیار و عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز؛ @gmail.com jjahangiri

۴ استاد و عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز؛ henayat@rose.shirazu.ac.ir

فصلنامه علمی جامعه، فرهنگ و رسانه / سال پانزهم، شماره ۵۸، بهار ۱۴۰۵ / ص ۴۰۳-۴۳۶

۱. مقدمه و بیان مسئله

جامعه‌شناسی از آغاز شکل‌گیری خود، دانشی صرفاً نظری و دانشگاهی نبوده است، بلکه در پیوند با بحران‌های جامعه مدرن، دگرگونی‌های نهادی، مسئله نظم اجتماعی و امکان نقد مناسبات قدرت پدید آمده است. از این منظر، جامعه‌شناسی هم دانشی برای فهم جامعه است و هم دانشی برای بازاندیشی در شیوه مواجهه جامعه با مسائل خود. گیدنز در نظریه ساخت‌یابی، جامعه را حاصل رابطه پیوسته میان کنش و ساختار می‌داند و بر این نکته تأکید می‌کند که تحلیل اجتماعی نمی‌تواند از زمینه نهادی و تاریخی کنش جدا باشد (Giddens, 1984). هابرماس نیز بحران را صرفاً رخدادی گذرا نمی‌بیند، بلکه آن را نشانه اختلال در سازوکارهای مشروعیت، ارتباط و بازتولید اجتماعی تلقی می‌کند (Habermas, 1975). بر این اساس، جامعه‌شناسی زمانی می‌تواند در مواجهه با بحران‌های اجتماعی کارآمد باشد که افزون بر توصیف مسئله، توان تبیین ریشه‌های ساختاری، نقد مناسبات نهادی و ترجمه دانش اجتماعی به زبان عرصه عمومی و سیاست‌گذاری را داشته باشد.

در ایران نیز جامعه‌شناسی طی بیش از هشت دهه گذشته از نظر نهادی و آموزشی گسترش قابل توجهی داشته است. تأسیس گروه‌های آموزشی، توسعه برنامه‌های تحصیلات تکمیلی، افزایش شمار دانش‌آموختگان، گسترش انجمن‌های علمی و انتشار آثار متعدد پژوهشی، از مهم‌ترین نشانه‌های این توسعه به شمار می‌روند.

جامعه‌شناسی، از آغاز پیدایش خود، با هدف شناخت عقلانی جامعه و کمک به حل مسائل اجتماعی شکل گرفت (اباذری، ۱۴۰۱: ۱۰)، اما همواره با پرسش‌هایی درباره میزان اثربخشی و کارآمدی‌اش در سطح عمل اجتماعی روبه‌رو بوده است. در غرب، علی‌رغم وجود تجربه‌هایی مانند مکتب شیکاگو یا جامعه‌شناسی انتقادی که توانستند در مقاطعی میان دانشگاه و جامعه پیوند برقرار کنند، اما در سال‌های اخیر، بحث‌های گسترده‌ای درباره بحران جامعه‌شناسی، افول مرجعیت علوم اجتماعی، کاهش نفوذ دانشگاه در عرصه عمومی و فاصله گرفتن دانش اجتماعی از مسائل واقعی جامعه مطرح شده است (Burawoy, 2005; Turner, 2006). بخشی از این مباحث بر این نکته تأکید دارند که علوم اجتماعی در بسیاری از کشورها به تدریج از عرصه عمومی فاصله گرفته و بیش از اندازه در ساختارهای دانشگاهی و تخصصی متمرکز شده‌اند. در مقابل، گروهی دیگر معتقدند مسئله اصلی نه کاهش اهمیت جامعه‌شناسی، بلکه تغییر شرایط اجتماعی و ظهور مسائل جدیدی است که نیازمند بازاندیشی در نقش و کارکرد این علم هستند.

در ایران این پیوند گسستنی مشهودتر است و گاه مباحث جامعه‌شناسی در سطح نظری و انتزاعی باقی می‌ماند (ربیعی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۸؛ ربیعی، ۱۳۸۶: ۵۲). این مسئله موجب شده است تا سهم جامعه‌شناسان در عرصه‌های عمومی، رسانه‌ای و سیاستی بسیار محدود باشد (افشارکهن، ۱۳۸۹: ۱۱۸). همچنین، کمبود فضاهای آزاد برای گفت‌وگوهای انتقادی و فقدان ارتباط منسجم میان نهاد علم و نهاد قدرت، به نوعی انفعال ساختاری در جامعه‌شناسی ایران انجامیده است (طالبان، ۱۳۹۳: ۴۵؛ شهرستانی، ۱۳۹۱: ۸۱).

در واقع با وجود گسترش نهادهای دانشگاهی، توسعه آموزش عالی، افزایش شمار دانش‌آموختگان و گسترش تولیدات علمی در حوزه جامعه‌شناسی، همچنان درباره میزان اثرگذاری این رشته در حیات اجتماعی ایران اتفاق نظر وجود ندارد. از یک سو، جامعه‌شناسی در دهه‌های اخیر به یکی از گسترده‌ترین رشته‌های علوم انسانی در کشور تبدیل شده و شبکه‌ای از دانشگاه‌ها، انجمن‌های علمی، پژوهشگران و نشریات تخصصی را دربر گرفته است. از سوی دیگر، همزمان با تشدید و پیچیده‌تر شدن مسائل اجتماعی، این پرسش نیز پررنگ‌تر شده است که جایگاه واقعی جامعه‌شناسی در مواجهه با این مسائل کجاست و تا چه اندازه توانسته است در شناخت، تبیین و حتی کاهش پیامدهای آنها نقش ایفا کند.

این پرسش زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که توجه داشته باشیم جامعه‌شناسی صرفاً یک رشته دانشگاهی نیست، بلکه دانشی است که از بدو پیدایش خود با مسئله جامعه و مسائل اجتماعی پیوند خورده است. بسیاری از سنت‌های مهم جامعه‌شناختی، از جامعه‌شناسی کلاسیک تا رویکردهای انتقادی معاصر، در پاسخ به بحران‌ها، تعارض‌ها و تحولات اجتماعی شکل گرفته‌اند. از این منظر، اعتبار و کارآمدی جامعه‌شناسی تنها با معیارهای درون دانشگاهی همچون تعداد مقالات، پایان‌نامه‌ها یا اعضای هیئت علمی سنجیده نمی‌شود، بلکه میزان توانایی آن در فهم مسائل جامعه و مشارکت در گفت‌وگوهای عمومی و سیاستی نیز اهمیت دارد.

بر این اساس، مسئله مقاله حاضر این نیست که جامعه‌شناسی ایران به‌طور کلی موفق یا ناموفق بوده است، بلکه مسئله این است که چه سازوکارهایی موجب کاهش کارآمدی آن در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی شده‌اند و چگونه می‌توان رابطه میان دانش جامعه‌شناختی، نهاد دانشگاه، جامعه مدنی و سیاست‌گذاری را بازتعریف کرد. پرسش اصلی پژوهش آن است که: جامعه‌شناسی ایران از منظر نخبگان و صاحب‌نظران این حوزه، چه

جایگاهی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی دارد و چه موانع نظری، نهادی و عمومی، کارآمدی آن را محدود کرده است؟

۲. پیشینه پژوهش

مطالعات انجام‌شده درباره وضعیت جامعه‌شناسی در ایران و جهان را می‌توان در سه دسته اصلی جای داد: نخست، پژوهش‌هایی که بر بحران معرفتی و نظری جامعه‌شناسی تأکید دارند؛ دوم، آثاری که مسئله را در سطح نهادی، دانشگاهی و رابطه علم با قدرت بررسی می‌کنند؛ و سوم، مطالعاتی که بر نسبت جامعه‌شناسی با عرصه عمومی، جامعه مدنی و سیاست‌گذاری اجتماعی متمرکزند. این دسته‌بندی از آن جهت اهمیت دارد که مسئله مقاله حاضر صرفاً «ضعف جامعه‌شناسی» یا «ناکامی جامعه‌شناسان» نیست، بلکه فهم نسبت میان تولید دانش جامعه‌شناختی، نهاد دانشگاه، عرصه عمومی و نظام تصمیم‌گیری است.

بخشی از ادبیات موجود، بحران جامعه‌شناسی را بیش از هر چیز در سطح معرفتی و نظری توضیح می‌دهد. در این رویکرد، مسئله اصلی آن است که جامعه‌شناسی تا چه اندازه توانسته است با زمینه اجتماعی و تاریخی جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند پیوند برقرار کند. در ایران، برخی پژوهش‌ها بر این نکته تأکید کرده‌اند که جامعه‌شناسی ایرانی با وجود گسترش آموزشی و دانشگاهی، هنوز در تولید چارچوب‌های نظری متناسب با مسائل جامعه ایران با دشواری روبه‌روست. برای نمونه، پارسانیا و اسکندری نداف (۱۴۰۰) جامعه‌شناسی ایران را صرفاً یک رشته دانشگاهی نمی‌دانند، بلکه آن را نوعی اجتماع علمی درگیر بحران توصیف می‌کنند. از نظر آنان، ضعف مسئله‌مندی، غلبه رویکردهای اثبات‌گرایانه و فاصله گرفتن از زیست‌جهان ایرانی، از عوامل اصلی کاهش کارآمدی این علم است. اهمیت این دیدگاه در آن است که بحران جامعه‌شناسی را نه فقط در سطح سازمان دانشگاه، بلکه در سطح نسبت دانش با واقعیت اجتماعی توضیح می‌دهد.

در امتداد همین بحث، یوسف‌زاده و لطفی (۱۳۹۸) مسئله جامعه‌شناسی ایران را در سه سطح تشخیص، سبب‌شناسی و پاسخ بررسی کرده‌اند. آنان معتقدند جامعه‌شناسی ایران در هر سه سطح با دشواری روبه‌روست؛ زیرا نه همواره مسئله اجتماعی را به‌درستی صورت‌بندی می‌کند، نه در تبیین علل آن به دستگاه نظری منسجم و بومی دست می‌یابد، و نه در ارائه پاسخ‌های اجتماعی و سیاستی به اندازه کافی اثرگذار ظاهر می‌شود. این نوع تحلیل،

جامعه‌شناسی را از سطح تولید دانش انتزاعی فراتر می‌برد و آن را با مسئله کارآمدی اجتماعی پیوند می‌زند. از این منظر، جامعه‌شناسی زمانی می‌تواند در مواجهه با بحران‌ها نقش ایفا کند که هم توان تشخیص مسئله را داشته باشد، هم بتواند تبیینی معتبر و زمینه‌مند ارائه دهد، و هم امکان ترجمه یافته‌های خود به زبان سیاست‌گذاری و عرصه عمومی را پیدا کند.

گروهی دیگر از مطالعات، بر مسئله بومی‌سازی و نسبت جامعه‌شناسی با زمینه تاریخی ایران تمرکز کرده‌اند. طالبی و منتظری‌مقدم (۱۳۹۵) بحران جامعه‌شناسی ایران را در فقدان بستر معرفتی و تاریخی مستقل جست‌وجو می‌کنند. از نگاه آنان، نظریه‌های وارداتی هنگامی که بدون گفت‌وگو با تجربه تاریخی و اجتماعی ایران به کار گرفته شوند، به بازتولید دانشی منجر می‌شوند که توان لازم برای فهم مسائل بومی را ندارد. این دیدگاه، به بحث گسترده‌تری در علوم اجتماعی ایران درباره امکان یا امتناع «جامعه‌شناسی بومی» مربوط می‌شود. البته بومی‌سازی در اینجا به معنای نفی نظریه‌های جهانی یا محدود کردن علم به مرزهای محلی نیست؛ بلکه به معنای توانایی بازخوانی، نقد و بازترکیب نظریه‌ها در نسبت با مسائل جامعه ایران است. بنابراین، مسئله اصلی نه تقابل میان دانش جهانی و دانش بومی، بلکه چگونگی برقرار کردن نسبت انتقادی و خلاق میان این دو است.

در سطح جهانی نیز بحث بحران جامعه‌شناسی با صورت‌بندی‌های متفاوتی مطرح شده است. خسروخاور (۲۰۲۰) بحران جامعه‌شناسی را در پیوند با تحولات ساختاری جهان معاصر، ظهور مسائل نوپدید، گسترش فناوری‌های ارتباطی، تغییر شکل نابرابری‌ها و ضعف توان تبیینی سنت‌های کلاسیک در برابر وضعیت‌های جدید بررسی می‌کند. این نگاه نشان می‌دهد که بحران جامعه‌شناسی فقط مسئله ایران نیست، بلکه در سطح جهانی نیز جامعه‌شناسی با پرسش‌هایی درباره موضوع، روش، زبان و اثرگذاری خود روبه‌روست. با این حال، تفاوت زمینه‌ای جوامع سبب می‌شود که بحران جامعه‌شناسی در هر کشور صورت خاصی پیدا کند. در ایران، این بحران با مسئله بومی‌سازی، استقلال دانشگاه، رابطه علم و دولت، و فاصله جامعه‌شناسی از عرصه عمومی پیوند جدی‌تری پیدا می‌کند.

در کنار رویکردهای معرفتی، بخش دیگری از پیشینه پژوهش بر جنبه‌های نهادی بحران جامعه‌شناسی تأکید دارد. در این نگاه، جامعه‌شناسی تنها مجموعه‌ای از نظریه‌ها و روش‌ها نیست، بلکه درون نهادهایی مانند دانشگاه، انجمن‌های علمی، نظام پژوهش، رسانه‌ها و ساختارهای سیاست‌گذاری عمل می‌کند. هاوس (۲۰۱۹) در بررسی وضعیت جامعه‌شناسی

آمریکا نشان می‌دهد که کاهش انسجام نهادی و ضعف پیوند میان جامعه‌شناسی و سیاست‌گذاری عمومی، می‌تواند جایگاه اجتماعی این رشته را تضعیف کند. اگرچه زمینه نهادی آمریکا با ایران تفاوت دارد، اما تأکید این مطالعه بر رابطه میان سازمان علم و اثرگذاری عمومی برای فهم وضعیت جامعه‌شناسی ایران نیز قابل استفاده است. به بیان دیگر، جامعه‌شناسی هنگامی می‌تواند در جامعه اثرگذار باشد که نهادهای پشتیبان آن، از دانشگاه تا انجمن‌های علمی، امکان تولید دانش مستقل، گفت‌وگوی انتقادی و ارتباط با عرصه عمومی را فراهم کنند.

از منظر نظری، این بخش از پیشینه با نظریه میدان علمی بوردیو ارتباط دارد. بوردیو بر این نکته تأکید می‌کند که میدان علمی برای حفظ منطق خاص خود نیازمند استقلال نسبی از میدان‌های بیرونی، به‌ویژه میدان قدرت سیاسی و اقتصادی است (Bourdieu, 2004). اگر میدان علم بیش از حد تحت تأثیر منطق‌های بیرونی قرار گیرد، توانایی آن برای تولید دانش مستقل و انتقادی کاهش می‌یابد. این بحث برای تحلیل جامعه‌شناسی ایران اهمیت زیادی دارد؛ زیرا یکی از پرسش‌های محوری مقاله حاضر این است که نهاد دانشگاه و جامعه‌شناسی تا چه اندازه توانسته‌اند استقلال علمی و امکان نقد اجتماعی را حفظ کنند و این وضعیت چه نسبتی با کارآمدی جامعه‌شناسی در مواجهه با بحران‌ها دارد.

سومین محور پیشینه به نسبت جامعه‌شناسی با عرصه عمومی و جامعه مدنی مربوط است. در این زمینه، نظریه جامعه‌شناسی عمومی بوراووی جایگاه ویژه‌ای دارد. بوراووی (۲۰۰۵) میان چهار نوع جامعه‌شناسی حرفه‌ای، سیاست‌گذار، انتقادی و عمومی تمایز می‌گذارد و معتقد است جامعه‌شناسی زمانی می‌تواند نقش اجتماعی خود را بازیابد که از فضای بسته دانشگاهی فراتر رود و با گروه‌های اجتماعی، جامعه مدنی و مخاطبان عمومی وارد گفت‌وگو شود. اهمیت این بحث برای مقاله حاضر در آن است که کارآمدی جامعه‌شناسی صرفاً با کیفیت نظری یا روش‌شناختی آن سنجیده نمی‌شود، بلکه به توانایی آن در برقراری ارتباط با جامعه و اثرگذاری در گفت‌وگوهای عمومی نیز وابسته است.

در ایران نیز بخش قابل توجهی از نقدهای مربوط به جامعه‌شناسی به همین مسئله بازمی‌گردد: فاصله میان دانش جامعه‌شناختی و عرصه عمومی. جامعه‌شناسی اگر نتواند زبان تخصصی خود را به زبانی قابل فهم برای جامعه، رسانه و سیاست‌گذاری تبدیل کند، درون مرزهای دانشگاهی محدود می‌ماند. از سوی دیگر، اگر عرصه سیاست‌گذاری به دانش جامعه‌شناختی بی‌اعتنا باشد، امکان اثرگذاری جامعه‌شناسان نیز کاهش می‌یابد. بنابراین، مسئله

فقط «حضور یا عدم حضور جامعه‌شناس» نیست، بلکه نوع رابطه میان دانش تخصصی، افکار عمومی، جامعه مدنی و ساختار تصمیم‌گیری اهمیت دارد. جمع‌بندی پیشینه نشان می‌دهد که مطالعات موجود هر یک بخشی از مسئله را روشن کرده‌اند. پژوهش‌های ناظر به بحران معرفتی، بر ضعف مسئله‌مندی و دشواری نظریه‌پردازی بومی تأکید دارند. مطالعات نهادی، نقش دانشگاه، استقلال علمی و رابطه علم با قدرت را برجسته می‌کنند. آثار مربوط به جامعه‌شناسی عمومی نیز بر ضرورت حضور جامعه‌شناسی در عرصه عمومی و گفت‌وگو با جامعه مدنی تأکید می‌گذارند. با وجود این، کمتر پژوهشی این سه سطح را در قالب مدلی یکپارچه برای تحلیل کارآمدی جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی ایران به هم پیوند داده است. مقاله حاضر در همین نقطه قرار می‌گیرد و می‌کوشد با ترکیب سه محور معرفتی، نهادی و عمومی، نقش و جایگاه جامعه‌شناسی ایران را در مواجهه با بحران‌های اجتماعی بازخوانی کند.

۳. ملاحظات مفهومی و مرور نظری

مسئله اصلی این پژوهش، فهم کارآمدی جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی ایران است. کارآمدی در اینجا به معنای سودمندی ابزاری یا میزان استفاده اداری از جامعه‌شناسی نیست، بلکه به توان این علم در سه سطح اشاره دارد: نخست، توان تولید شناخت معتبر و مسئله‌مند درباره جامعه؛ دوم، توان حفظ استقلال نسبی نهاد علم در برابر فشارهای سیاسی، اداری و اقتصادی؛ و سوم، توان برقراری ارتباط مؤثر با عرصه عمومی، جامعه مدنی و نظام سیاست‌گذاری. از این رو، کارآمدی جامعه‌شناسی را نمی‌توان تنها با شاخص‌هایی مانند تعداد گروه‌های آموزشی، شمار مقالات، پایان‌نامه‌ها یا گسترش کمی رشته سنجید. جامعه‌شناسی زمانی کارآمد است که بتواند مسئله اجتماعی را به‌درستی صورت‌بندی کند، آن را در پیوند با ساختارهای تاریخی و نهادی توضیح دهد، و امکان گفت‌وگو درباره آن را در سطح عمومی و سیاستی فراهم سازد.

در این پژوهش، برای پرهیز از پراکندگی نظری، سه سنت تحلیلی به هم پیوند داده می‌شود: جامعه‌شناسی عمومی، نظریه‌های نهادی، و ادبیات بحران جامعه‌شناسی. هر یک از این سنت‌ها بخشی از مسئله را روشن می‌کند، اما هیچ‌یک به‌تنهایی برای توضیح وضعیت جامعه‌شناسی در ایران کافی نیست. جامعه‌شناسی عمومی نشان می‌دهد که جامعه‌شناسی

چگونه می‌تواند از محدوده دانشگاه فراتر رود و با جامعه وارد گفت‌وگو شود. نظریه‌های نهادی توضیح می‌دهند که این امکان گفت‌وگو و اثرگذاری، وابسته به جایگاه دانشگاه، استقلال علمی و رابطه نهاد علم با دولت و سایر میدان‌های قدرت است. ادبیات بحران جامعه‌شناسی نیز یادآور می‌شود که پرسش از کارآمدی جامعه‌شناسی فقط مسئله‌ای محلی نیست، بلکه در سطح جهانی نیز جامعه‌شناسی با پرسش‌هایی درباره مرجعیت، اثرگذاری عمومی، نسبت با سیاست‌گذاری و توان تبیین مسائل نوپدید روبه‌روست.

نخستین محور این چارچوب، جامعه‌شناسی عمومی است. بوراووی در بحث مشهور خود درباره جامعه‌شناسی عمومی، جامعه‌شناسی را به چهار صورت حرفه‌ای، سیاست‌گذار، انتقادی و عمومی تقسیم می‌کند. جامعه‌شناسی حرفه‌ای بر تولید دانش تخصصی درون دانشگاه تکیه دارد؛ جامعه‌شناسی سیاست‌گذار در پاسخ به مسئله‌های تعریف‌شده از سوی نهادهای تصمیم‌گیر عمل می‌کند؛ جامعه‌شناسی انتقادی مفروضات و محدودیت‌های دانش رسمی را نقد می‌کند؛ و جامعه‌شناسی عمومی در پی گفت‌وگو با گروه‌های اجتماعی و جامعه مدنی است (Burawoy, 2005). اهمیت این تفکیک برای پژوهش حاضر در آن است که کارآمدی جامعه‌شناسی تنها به قدرت آن در تولید دانش تخصصی محدود نمی‌شود. اگر جامعه‌شناسی در سطح حرفه‌ای متوقف بماند، ممکن است از نظر دانشگاهی فعال باشد، اما در عرصه عمومی و در مواجهه با مسائل اجتماعی کم‌اثر ظاهر شود. همچنین اگر صرفاً به جامعه‌شناسی سیاست‌گذار تقلیل یابد، خطر آن وجود دارد که به دانشی اداری و سفارش‌محور تبدیل شود و توان انتقادی خود را از دست بدهد. بنابراین، کارآمدی جامعه‌شناسی مستلزم رابطه‌ای متوازن میان دانش حرفه‌ای، نقد درون‌رشته‌ای، گفت‌وگوی عمومی و امکان اثرگذاری بر سیاست‌گذاری است.

این نگاه با بحث‌های جدیدتر درباره رابطه علم و جامعه نیز قابل تقویت است. نوتنی، اسکات و گیونز در بحث «بازاندیشی علم» نشان می‌دهند که در جهان معاصر، رابطه علم و جامعه دیگر رابطه‌ای یک‌سویه نیست که در آن علم تولید شود و سپس به جامعه انتقال یابد؛ بلکه جامعه نیز در طرح مسئله، ارزیابی پیامدها و تعیین اهمیت دانش نقش فعال دارد (Nowotny, Scott, & Gibbons, 2001). این نکته برای جامعه‌شناسی اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا موضوع جامعه‌شناسی خود جامعه است و فاصله گرفتن از تجربه زیسته مردم، نهادهای مدنی و مسائل روزمره، می‌تواند این علم را به دانشی بسته و کم‌اثر تبدیل کند. از این منظر، جامعه‌شناسی

عمومی صرفاً به معنای ساده‌سازی دانش تخصصی برای مردم نیست، بلکه نوعی رابطه دوسویه میان دانش جامعه‌شناختی و تجربه اجتماعی است.

محور دوم چارچوب، نظریه‌های نهادی است. جامعه‌شناسی فقط مجموعه‌ای از مفاهیم، روش‌ها و نظریه‌ها نیست، بلکه درون نهادهایی مانند دانشگاه، گروه‌های آموزشی، انجمن‌های علمی، نظام پژوهش، رسانه‌ها و سازمان‌های سیاست‌گذاری عمل می‌کند. از این رو، برای فهم کارآمدی یا ناکارآمدی جامعه‌شناسی باید به شرایط نهادی تولید و گردش دانش توجه کرد. بوردیو در تحلیل میدان علمی تأکید می‌کند که علم برای تولید شناخت معتبر نیازمند استقلال نسبی است؛ یعنی باید بتواند تا حدی از فشارهای مستقیم میدان سیاست، اقتصاد و منافع بیرونی فاصله بگیرد و بر اساس منطق علمی خود عمل کند (Bourdieu, 2004). استقلال علمی در این معنا به معنای جدایی کامل دانشگاه از جامعه یا دولت نیست، بلکه به معنای حفظ امکان نقد، داوری علمی و مقاومت در برابر تبدیل دانش به ابزار مشروعیت‌بخشی یا اجرای بی‌چون‌وچرای دستورهای بیرونی است.

نظریه‌های نهادی نشان می‌دهند که سازمان‌ها برای کسب مشروعیت، گاه ساختارهایی رسمی ایجاد می‌کنند که الزاماً به کارکرد واقعی منجر نمی‌شود. مایر و راون در مقاله خود درباره سازمان‌های نهادی شده توضیح می‌دهند که بسیاری از سازمان‌ها برای کسب مشروعیت، شکل‌ها و آیین‌های رسمی پذیرفته‌شده را اتخاذ می‌کنند، حتی اگر این ساختارهای رسمی با عملکرد واقعی آنها فاصله داشته باشد (Meyer & Rowan, 1977). این ایده برای تحلیل جامعه‌شناسی در ایران اهمیت دارد؛ زیرا ممکن است نشانه‌های رسمی توسعه علمی، مانند افزایش رشته‌ها، گروه‌ها، همایش‌ها و انتشارات، وجود داشته باشد، اما این توسعه الزاماً به افزایش اثرگذاری اجتماعی و سیاستی منجر نشود. بنابراین، در این پژوهش میان «توسعه صوری و نهادی جامعه‌شناسی» و «کارآمدی واقعی جامعه‌شناسی» تمایز گذاشته می‌شود.

در همین چارچوب، دی‌ماجیو و پاول مفهوم هم‌شکلی نهادی را برای توضیح این مسئله به کار می‌گیرند که چرا سازمان‌ها در یک میدان، به تدریج شبیه یکدیگر می‌شوند. آنان از سه سازوکار هم‌شکلی اجباری، تقلیدی و هنجاری سخن می‌گویند (DiMaggio & Powell, 1983). این بحث به فهم وضعیت دانشگاه و علوم اجتماعی کمک می‌کند؛ زیرا گروه‌های دانشگاهی، نظام پژوهش و حتی انجمن‌های علمی ممکن است تحت فشار مقررات اداری، الگوهای ارزیابی رسمی، مدرک‌گرایی، آیین‌نامه‌های ارتقا و منطق‌های بیرونی، به سمت رفتارهای مشابه حرکت

کنند. در چنین وضعیتی، جامعه‌شناسی ممکن است به جای مسئله‌محوری، به تولید خروجی‌های قابل سنجش اداری گرایش پیدا کند. در نتیجه، مسئله اصلی فقط کم‌کاری یا ضعف فردی جامعه‌شناسان نیست، بلکه سازوکارهای نهادی نیز در شکل دادن به نوع دانش تولیدشده نقش دارند.

محور سوم، ادبیات بحران جامعه‌شناسی است. بحران جامعه‌شناسی را نباید به معنای پایان یا بی‌اعتباری این علم فهمید. مقصود از بحران، وضعیتی است که در آن جامعه‌شناسی با پرسش‌های جدی درباره موضوع، روش، مخاطب و اثرگذاری خود روبه‌رو می‌شود. در دهه‌های اخیر، بخشی از ادبیات جامعه‌شناسی به کاهش نفوذ عمومی علوم اجتماعی، فشار نظام‌های ارزیابی و سنجش، تضعیف استقلال دانشگاه، تغییر رابطه دانش و قدرت، و دشواری جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل پیچیده و نوپدید پرداخته است. هولموود در نقد فرهنگ حسابرسی و نظام‌های جدید حکمرانی دانشگاهی نشان می‌دهد که فشارهای بیرونی می‌توانند سازمان درونی رشته جامعه‌شناسی را دگرگون کنند و مرزهای آن را با حوزه‌های کاربردی یا سیاستی مبهم سازند (Holmwood, 2010). این بحث از آن جهت مهم است که جامعه‌شناسی در عین نیاز به حضور اجتماعی، باید مراقب باشد که در منطق‌های اداری، پروژه‌ای و ارزیابی‌محور حل نشود.

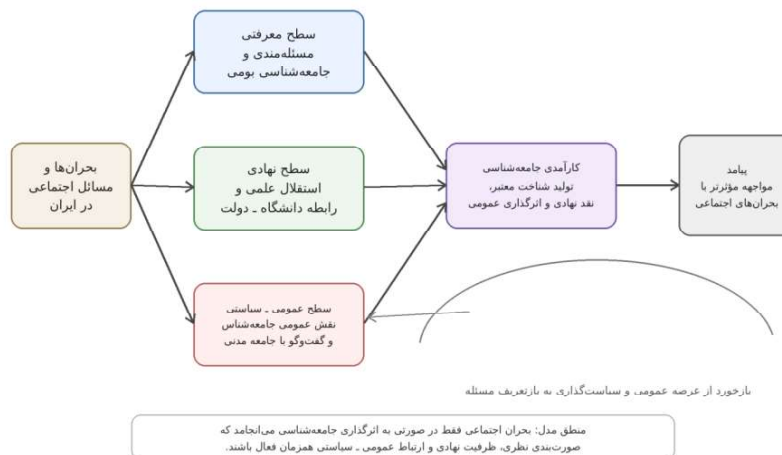
از سوی دیگر، ادبیات مربوط به نقش اجتماعی دانشگاه‌ها نشان می‌دهد که علوم انسانی در مقایسه با علوم فنی و تجاری، اغلب با دشواری بیشتری در اثبات اثرگذاری خود به نظام‌های رسمی مواجه‌اند. بنوورث و یانگبلود در مطالعه خود درباره ارزش‌آفرینی علوم انسانی، هنر و علوم اجتماعی نشان می‌دهند که ذی‌نفعان این حوزه‌ها همیشه برای دانشگاه‌ها به اندازه ذی‌نفعان حوزه‌های تجاری و فناورانه برجسته و قابل مشاهده نیستند؛ به همین دلیل، اثرگذاری آنها کمتر به رسمیت شناخته می‌شود (Benneworth & Jongbloed, 2010). این نکته برای جامعه‌شناسی اهمیت دارد، زیرا اثرگذاری جامعه‌شناسی غالباً مستقیم، فوری و قابل اندازه‌گیری ساده نیست. جامعه‌شناسی ممکن است از طریق تغییر زبان عمومی، اصلاح فهم سیاست‌گذاران، هشدار درباره پیامدهای اجتماعی، یا تقویت گفت‌وگوی عمومی اثر بگذارد؛ اما این نوع اثرگذاری به آسانی در شاخص‌های کمی و اداری ثبت نمی‌شود.

با پیوند این سه محور، مدل نظری پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که کارآمدی جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی از رابطه میان سه سطح حاصل

می‌شود. سطح نخست، سطح معرفتی است: جامعه‌شناسی باید بتواند مسئله اجتماعی را نه به صورت پراکنده و روزمره، بلکه در قالب مفاهیم و تبیین‌های منسجم و متناسب با زمینه تاریخی و فرهنگی جامعه صورت‌بندی کند. این سطح با بحث جامعه‌شناسی بومی پیوند دارد؛ اما جامعه‌شناسی بومی در اینجا به معنای نفی دانش جهانی نیست، بلکه به معنای توان ترجمه، نقد و بازسازی نظریه‌ها در نسبت با تجربه جامعه ایران است. سطح دوم، سطح نهادی است: جامعه‌شناسی برای ایفای نقش انتقادی و عمومی نیازمند دانشگاه، انجمن‌ها و نهادهای علمی نسبتاً مستقل و پویاست. بدون چنین استقلالی، دانش جامعه‌شناختی یا در فضای دانشگاهی محصور می‌ماند یا به ابزار پاسخ‌گویی اداری و کوتاه‌مدت تقلیل می‌یابد. سطح سوم، سطح عمومی و سیاستی است: جامعه‌شناسی باید بتواند یافته‌های خود را به زبان قابل فهم برای جامعه، رسانه‌ها، نهادهای مدنی و سیاست‌گذاران ترجمه کند و در عین حال، استقلال انتقادی خود را حفظ نماید.

در این مدل، بحران اجتماعی نقطه آغاز است، اما مستقیماً به اثرگذاری جامعه‌شناسی منجر نمی‌شود. میان بحران و اثرگذاری، سه میانجی قرار دارد: صورت‌بندی نظری مسئله، ظرفیت نهادی علم، و ارتباط عمومی و سیاستی جامعه‌شناسی. اگر جامعه‌شناسی نتواند بحران را به مسئله‌ای قابل تحلیل تبدیل کند، در سطح واکنش‌های پراکنده باقی می‌ماند. اگر نهاد علم استقلال و ظرفیت لازم را نداشته باشد، حتی تحلیل‌های معتبر نیز امکان گردش و اثرگذاری نمی‌یابند. اگر جامعه‌شناسی زبان ارتباط با عرصه عمومی و سیاست‌گذاری را پیدا نکند، دانش تولیدشده درون دانشگاه محدود می‌شود. بنابراین، کارآمدی جامعه‌شناسی محصول هم‌زمان سه شرط است: مسئله‌مندی معرفتی، استقلال نهادی، و حضور عمومی انتقادی.

بر پایه این چارچوب، مفاهیم اصلی پژوهش به صورت زیر به هم متصل می‌شوند: «جامعه‌شناسی بومی» ناظر به سطح معرفتی و توان تولید شناخت زمینه‌مند است؛ «استقلال علمی» ناظر به سطح نهادی و امکان نقد و داوری علمی است؛ «رابطه دانشگاه و دولت» به شرایط بیرونی تولید و کاربرد دانش مربوط می‌شود؛ «نقش عمومی جامعه‌شناس» به توان جامعه‌شناسی در گفت‌وگو با جامعه مدنی و عرصه عمومی اشاره دارد؛ و «کارآمدی» مفهوم نهایی و ترکیبی است که از پیوند این سطوح به دست می‌آید. به این ترتیب، مقاله حاضر جامعه‌شناسی ایران را نه فقط از نظر ضعف‌ها یا ظرفیت‌های درونی، بلکه از منظر رابطه میان دانش، نهاد و عرصه عمومی بررسی می‌کند.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

۴. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شده است. هدف پژوهش، فهم و تفسیر دیدگاه‌های نخبگان و صاحب‌نظران جامعه‌شناسی درباره نقش و جایگاه جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی ایران بوده است. از آنجا که موضوع پژوهش با تجربه‌ها، برداشتها و تفسیرهای مشارکت‌کنندگان مرتبط است، رویکرد کیفی برای دستیابی به فهم عمیق‌تر از مسئله پژوهش مناسب تشخیص داده شد (Creswell & Poth, 2018).

جامعه پژوهش شامل استادان دانشگاه، پژوهشگران حوزه جامعه‌شناسی، مدیران گروه‌های تخصصی و اعضای فعال انجمن جامعه‌شناسی ایران بود. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند و با منطق نمونه‌گیری نظری انجام شد؛ بدین معنا که افراد بر اساس میزان تخصص، سابقه فعالیت علمی و آشنایی با مسائل جامعه‌شناسی ایران انتخاب شدند و فرایند انتخاب مشارکت‌کنندگان تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت.

معیارهای ورود به پژوهش شامل داشتن مدرک دکتری، سابقه فعالیت علمی یا حرفه‌ای در حوزه جامعه‌شناسی، انتشار آثار علمی یا تجربه اجرایی مرتبط با مسائل اجتماعی و آمادگی برای مشارکت در مصاحبه بود. همچنین افرادی که سابقه تخصصی مرتبط نداشتند یا مصاحبه آنان ناقص باقی ماند، از مطالعه کنار گذاشته شدند.

در مجموع، ۳۵ نفر در پژوهش مشارکت داشتند. از این تعداد، ۲۴ نفر (۶۹ درصد) از استادان و مدرسان دانشگاه و ۱۱ نفر (۳۱ درصد) از مدیران یا اعضای فعال گروه‌های تخصصی انجمن جامعه‌شناسی ایران بودند. ۲۱ نفر (۶۰ درصد) مرد و ۱۴ نفر (۴۰ درصد) زن بودند. مشارکت‌کنندگان در حوزه‌هایی نظیر جامعه‌شناسی نظری، مسائل اجتماعی، جامعه‌شناسی سیاسی، فرهنگی، شهری، خانواده، زنان، توسعه و سیاست‌گذاری اجتماعی فعالیت داشتند. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. راهنمای مصاحبه بر اساس اهداف پژوهش و ادبیات موضوع طراحی شد و محورهای نظیر جایگاه جامعه‌شناسی در ایران، میزان اثرگذاری آن در مواجهه با مسائل اجتماعی، موانع پیش روی جامعه‌شناسان و راهکارهای ارتقای کارآمدی جامعه‌شناسی را دربر می‌گرفت. مدت زمان هر مصاحبه بین ۶۰ تا ۹۰ دقیقه بود. تمامی مصاحبه‌ها با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط، پیاده‌سازی و برای تحلیل آماده شدند.

تحلیل داده‌ها بر اساس الگوی شش‌مرحله‌ای براون و کلارک (۲۰۰۶) انجام شد. پس از مطالعه مکرر متن مصاحبه‌ها، کدهای اولیه استخراج و در گام بعد در قالب مضامین فرعی و اصلی سازمان‌دهی شدند. در فرایند تحلیل تلاش شد روابط مفهومی میان مضامین شناسایی و در قالب الگویی منسجم تفسیر شود.

گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه یافت که داده‌های جدید مضمون تازه‌ای به تحلیل اضافه نمی‌کرد و اشباع نظری حاصل شد. برای افزایش اعتبار پژوهش، بخشی از مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر دوم بازکدگذاری شد و نتایج با کدگذاری اولیه مقایسه گردید. همچنین برای حفظ محرمانگی، از ذکر نام افراد و وابستگی سازمانی آنان خودداری شد و مشارکت‌کنندگان با رضایت آگاهانه در پژوهش حضور یافتند.

۵. یافته‌ها

تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد که مسئله کارآمدی جامعه‌شناسی در ایران را نمی‌توان به یک عامل منفرد مانند ضعف آموزش، ضعف استادان، محدودیت سیاسی یا ضعف نظریه‌پردازی تقلیل داد. داده‌ها نشان می‌دهند که ناکارآمدی نسبی جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی، حاصل پیوند چند سطح است: سطح معرفتی، سطح آموزشی، سطح نهادی، سطح عمومی و سطح سیاستی. بر همین اساس، مضمون مرکزی پژوهش با عنوان «کارآمدی محدود

جامعه‌شناسی در میدان ایران» استخراج شد. این مضمون مرکزی از پنج مضمون اصلی تشکیل شده است.

نتایج حاصل از تحلیل مضمون مصاحبه‌ها در جدول ۱ نشان می‌دهد که مضامین استخراج‌شده در یک رابطه خطی ساده قرار ندارند، بلکه یکدیگر را تقویت می‌کنند. ضعف نظریه‌پردازی بومی موجب می‌شود جامعه‌شناسی در تشخیص مسائل جامعه ایران دچار کاستی شود. این ضعف، در نظام آموزشی بازتولید می‌شود؛ زیرا آموزش دانشگاهی بیشتر به انتقال محفوظات و نظریه‌ها گرایش دارد تا تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور. در سطح بعد، محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی، امکان نقد و حضور اجتماعی جامعه‌شناسان را کاهش می‌دهد. پیامد این وضعیت، فاصله گرفتن جامعه‌شناسی از عرصه عمومی و کاهش اثرگذاری آن در سیاست‌گذاری و مدیریت بحران است.

جدول ۱. الگوی بازکدگذاری و مضامین اصلی پژوهش

مضمون مرکزی	مضامین اصلی	مضامین فرعی	نمونه گدهای اولیه
کارآمدی محدود جامعه‌شناسی در میدان بحران‌های اجتماعی ایران	۱. گسست معرفتی جامعه‌شناسی از زمینه ایرانی	ضعف نظریه‌پردازی بومی؛ غلبه دانش وارداتی؛ ناتوانی در فهم زمینه تاریخی و اجتماعی ایران	مصرف نظریه‌های غربی؛ فقدان انتقال معرفتی؛ ناهماهنگی زبان علم و زمینه جامعه
	۲. ضعف تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور	آموزش غیرانتقادی؛ سرفصل‌های غیرروزآمد؛ غلبه مدرک‌گرایی؛ ضعف میدان‌مندی	جامعه‌شناس‌خوانده به جای جامعه‌شناس؛ فقدان بینش جامعه‌شناختی؛ فاصله کلاس و واقعیت
	۳. محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی	وابستگی دانشگاه؛ فشار ساختار قدرت؛ محافظه‌کاری علمی؛ ضعف انجمن‌ها	نبود استقلال دانشگاه؛ ترس از نقد؛ محدود شدن امکان گفت‌وگو
	۴. گسست جامعه‌شناسی از عرصه عمومی و جامعه مدنی	زبان تخصصی و بسته؛ ضعف جامعه‌شناسی مردم‌مدار؛ فاصله از رسانه و افکار عمومی	حرف زدن جامعه‌شناسان با خودشان؛ دشواری ترجمه دانش برای مردم
	۵. ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران	بی‌اعتنایی نهادهای تصمیم‌گیر؛ استفاده صوری از جامعه‌شناس؛ فقدان اثرگذاری در بحران‌ها	جامعه‌شناس طرف مشورت نیست؛ سیاست‌گذار به دانش اجتماعی رجوع نمی‌کند

۵-۱. گسست معرفتی جامعه‌شناسی از زمینه ایرانی

نخستین مضمون اصلی، به نسبت جامعه‌شناسی ایران با زمینه اجتماعی و تاریخی خود مربوط است. در داده‌ها، بارها بر این نکته تأکید شده که جامعه‌شناسی ایران از نظر نهادی رشد کرده، اما در تولید فهمی متناسب با مسائل جامعه ایران هنوز با دشواری روبه‌روست. مسئله اصلی در اینجا صرفاً استفاده از نظریه‌های غربی نیست؛ بلکه ناتوانی در ترجمه، نقد و بازسازی این نظریه‌ها در نسبت با تجربه زیسته جامعه ایران است.

در یکی از مصاحبه‌ها، صاحب‌نظر اشاره می‌کند که جامعه‌شناسی در ایران «رسالتی را که در غرب متولد شده حمل می‌کند» اما چون با زمینه اجتماعی ایران همخوان نشده، نمی‌تواند به‌درستی عمل کند. همان مصاحبه‌شونده تأکید می‌کند که «هیچ‌گونه هزینه انتقال به دانش خودمان پرداخت نشده است» و جامعه‌شناسی پیش از هر چیز نیازمند «شیفت معرفتی» و شناخت زمینه ایران است. «در ایران چون کانتکس باهش همکاری نکرده، نتوانسته رسالت خودش را تعریف کند... دلیل ناکامی این بوده که هیچ‌گونه هزینه انتقال به دانش خودمان پرداخت نشده است».

این مضمون با چارچوب مفهومی پژوهش نیز پیوند مستقیم دارد. در سطح معرفتی، کارآمدی جامعه‌شناسی وابسته به توان آن در صورت‌بندی مسئله اجتماعی در زمینه ایران است. اگر جامعه‌شناسی فقط به بازگویی نظریه‌ها بسنده کند، می‌تواند از نظر آموزشی فعال باشد، اما در مواجهه با بحران‌های اجتماعی به دانش مداخله‌گر و راهگشا تبدیل نمی‌شود.

جدول ۲. مضمون اول: گسست معرفتی جامعه‌شناسی از زمینه ایرانی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	دلالیت تحلیلی
گسست معرفتی جامعه‌شناسی از زمینه ایرانی	ضعف نظریه‌پردازی بومی	مصرف نظریه‌های وارداتی؛ فقدان چارچوب نظری ایرانی؛ ناتوانی در بازسازی نظریه‌ها	جامعه‌شناسی در سطح انتقال دانش باقی می‌ماند
	ناهماهنگی دانش و زمینه اجتماعی	فاصله میان علم و کانتکس؛ بی‌توجهی به تاریخ و فرهنگ ایران	تشخیص مسائل اجتماعی ضعیف می‌شود
	بحران معرفتی	فقدان بینش جامعه‌شناختی؛ ضعف در فهم مسئله؛ غلبه آموزش کتاب‌محور	کارآمدی نظری و عملی کاهش می‌یابد

۵-۲. ضعف تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور

دومین مضمون اصلی به نظام آموزش جامعه‌شناسی مربوط است. در مصاحبه‌ها، میان «جامعه‌شناسی خواندن» و «جامعه‌شناس بودن» تفاوت گذاشته شده است. این تمایز از نظر تحلیلی اهمیت زیادی دارد؛ زیرا نشان می‌دهد مسئله فقط تعداد دانش‌آموختگان یا توسعه رشته نیست، بلکه کیفیت تربیت جامعه‌شناس است.

برخی مصاحبه‌شوندگان تأکید کرده‌اند که نظام آموزشی موجود بیشتر «جامعه‌شناسی خوانده» تربیت می‌کند تا جامعه‌شناس دارای بینش انتقادی و توان تحلیل مسئله. در یکی از مصاحبه‌ها آمده است: «درس را خواندیم، تکرار می‌کنیم... مهارت را یاد می‌گیریم اما بینش جامعه‌شناسی را یاد نمی‌گیریم». در مصاحبه‌ای دیگر نیز گفته شده است که آموزش اتفاق افتاده، اما دانش علمی «محصول کانتکس نیست، محصول کتاب‌هایی است که تدریس می‌شود».

تحلیل این مضمون نشان می‌دهد که ضعف آموزش مسئله‌محور، حلقه واسط میان بحران معرفتی و ناکارآمدی اجتماعی جامعه‌شناسی است. وقتی آموزش از میدان اجتماعی جدا باشد، جامعه‌شناس توانایی لازم برای فهم بحران‌های واقعی، ارتباط با گروه‌های اجتماعی و ترجمه دانش به زبان عمومی و سیاستی را به دست نمی‌آورد.

جدول ۳. مضمون دوم: ضعف تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	دلالت تحلیلی
ضعف تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور	آموزش کتاب‌محور	تکرار نظریه‌ها؛ سرفصل‌های غیرروزآمد؛ حفظ‌محوری	کاهش توان تحلیل مسائل واقعی
	ضعف بینش انتقادی	نا توانی در نقد؛ محافظه‌کاری آموزشی؛ محدودیت در کلاس	جامعه‌شناس به نیروی نقاد تبدیل نمی‌شود
	فاصله کلاس و میدان	ضعف پژوهش میدانی؛ بی‌ارتباطی با بحران‌های واقعی	دانش جامعه‌شناختی کاربرد اجتماعی پیدا نمی‌کند

۵-۳. محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی

سومین مضمون اصلی، محدودیت نهادی جامعه‌شناسی و کاهش استقلال علمی است. در مصاحبه‌ها، دانشگاه به عنوان نهادی معرفی می‌شود که هم محل تولید دانش جامعه‌شناختی

است و هم تحت فشارهای ساختاری و سیاسی قرار دارد. از این منظر، کارآمدی جامعه‌شناسی فقط به توان فردی جامعه‌شناس وابسته نیست، بلکه به میزان استقلال و امنیت نهادی دانشگاه نیز بستگی دارد.

در یکی از مصاحبه‌ها به صراحت گفته شده است: «دانشگاه هم مستقل نیست... نداشتن استقلال در دانشگاه و نداشتن فاصله از قدرت حاکمیت، اثر و عملکرد مناسبی نمی‌تواند داشته باشد». در بخش دیگری نیز مصاحبه‌شونده تأکید می‌کند که «دانشگاه باید مستقل باشد» و فاصله‌ای میان نهادهای حکومتی و دانشگاه ایجاد شود تا آموزش، پژوهش و نقد امکان تحقق داشته باشد: «دانشگاه باید مستقل باشد... وقتی این ترس و اضطراب وجود دارد، چه بگویم؟». تحلیل این مضمون نشان می‌دهد که استقلال علمی پیش‌شرط جامعه‌شناسی انتقادی و عمومی است. وقتی دانشگاه استقلال کافی ندارد، جامعه‌شناس ممکن است از نظر علمی توان تحلیل داشته باشد، اما امکان بیان، نقد و حضور عمومی او محدود می‌شود. بنابراین، محدودیت نهادی، نقش واسطی میان دانش جامعه‌شناختی و اثرگذاری اجتماعی دارد.

جدول ۴. مضمون سوم: محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	دلالت تحلیلی
محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی	وابستگی دانشگاه	کنترل سرفصل‌ها؛ محدودیت نقد؛ وابستگی اداری	کاهش توان تولید دانش مستقل
	فشار ساختار قدرت	ترس از برخورد؛ محافظه‌کاری؛ سکوت علمی	تضعیف نقش انتقادی جامعه‌شناس
	ضعف انجمن‌های علمی	تمرکزگرایی؛ محدود شدن به نشست و بیانیه؛ ضعف ارتباط با جامعه	کاهش ظرفیت نهادی جامعه‌شناسی عمومی

۵-۴. گسست جامعه‌شناسی از عرصه عمومی و جامعه مدنی

چهارمین مضمون اصلی، گسست میان جامعه‌شناسی و عرصه عمومی است. منظور از این گسست آن نیست که جامعه‌شناسان هیچ سخنی درباره جامعه ندارند، بلکه مسئله این است که دانش جامعه‌شناختی غالباً در قالب‌های دانشگاهی، تخصصی و درون‌رشته‌ای باقی می‌ماند و کمتر به زبان قابل فهم برای گروه‌های اجتماعی، رسانه‌ها، نهادهای مدنی و افکار عمومی ترجمه

می‌شود. از این منظر، جامعه‌شناسی ایران فقط با بحران تولید دانش روبه‌رو نیست، بلکه با بحران انتقال، ترجمه و گفت‌وگوی اجتماعی نیز مواجه است.

جدول ۵. مضمون چهارم: گسست جامعه‌شناسی از عرصه عمومی و جامعه مدنی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	دلالت تحلیلی
گسست جامعه‌شناسی از عرصه عمومی و جامعه مدنی	زبان تخصصی و نخبه‌گرایانه	زبان ثقیل جامعه‌شناسی؛ گفت‌وگو با مخاطب محدود؛ ناتوانی در ساده‌سازی بدون ابتذال	کاهش فهم عمومی از جامعه‌شناسی
	ضعف جامعه‌شناسی مردم‌مدار	فاصله از مردم؛ کم‌رنگی حضور در میدان اجتماعی؛ محدود شدن به دانشگاه	کاهش اعتماد و رجوع اجتماعی به جامعه‌شناس
	ضعف ارتباط با جامعه مدنی	ارتباط ضعیف با انجمن‌ها، گروه‌های مدنی و رسانه‌ها؛ حضور کم‌رنگ در گفت‌وگوهای عمومی	کاهش ظرفیت جامعه‌شناسی برای اثرگذاری اجتماعی
	محصور شدن در قالب‌های رسمی دانشگاهی	مقاله‌محوری؛ پایان‌نامه‌محوری؛ محدود شدن تولید دانش به فرمت‌های رسمی	تبدیل جامعه‌شناسی به دانش درون‌دانشگاهی

تحلیل جدول ۵ نشان می‌دهد که ضعف پیوند جامعه‌شناسی با عرصه عمومی، صرفاً به مشکل زبان یا سبک بیان محدود نیست. زبان تخصصی یکی از نشانه‌های مسئله است، اما ریشه عمیق‌تر آن در فاصله‌سازی میان دانشگاه، جامعه مدنی و میدان‌های واقعی بحران قرار دارد. وقتی جامعه‌شناسی عمدتاً در قالب مقاله، پایان‌نامه، نشست‌های محدود و گفت‌وگوهای درون‌دانشگاهی جریان پیدا می‌کند، امکان تبدیل شدن آن به فهم عمومی و نیروی اجتماعی کاهش می‌یابد.

یکی از مصاحبه‌شوندگان به روشنی به این مسئله اشاره می‌کند و می‌گوید اگر جامعه‌شناس با «زبان الیت و پیچیده» با مردم سخن بگوید، شکاف میان جامعه‌شناس و جامعه بیشتر می‌شود. او تأکید می‌کند که جامعه‌شناس باید سطح مخاطب را بشناسد و در همان سطح با او گفت‌وگو کند، وگرنه جامعه‌شناسی شبیه دانشی می‌شود که «فقط با خودش صحبت می‌کند». «جایی که صحبت می‌کنیم باید درخور فهم و درک مخاطب باشد... و الا شکاف بین جامعه‌شناس و مردم پیش می‌آید. از زبان جامعه‌شناسی و خروجی که دارد بخواهیم صحبت کنیم، انگار که فقط با خودش صحبت می‌کند».

این نقل قول از نظر تحلیلی اهمیت دارد، زیرا نشان می‌دهد گسست جامعه‌شناسی از جامعه فقط نتیجه محدودیت‌های بیرونی نیست؛ بخشی از آن به خود نظام تولید و بیان دانش جامعه‌شناختی بازمی‌گردد. هنگامی که جامعه‌شناسی نتواند زبان عمومی پیدا کند، حتی اگر تحلیل‌های دقیق تولید کند، این تحلیل‌ها به سرمایه عمومی تبدیل نمی‌شوند.

در مصاحبه‌ای دیگر، ضعف پیوند جامعه‌شناسی با جامعه مدنی به عنوان یکی از راه‌های برون رفت مطرح شده است. مصاحبه‌شونده تأکید می‌کند که جامعه‌شناسی باید «پا را فراتر» از آموزش و پژوهش بگذارد، حضور جامعه‌شناسان در عرصه عمومی پررنگ‌تر شود و ارتباط با جامعه مدنی از سر گرفته شود. عبارت «جامعه‌شناسی مردم‌مدار دوباره تکان بخورد و برگردد» به خوبی نشان می‌دهد که از نگاه مشارکت‌کننده، جامعه‌شناسی برای بازیابی کارآمدی خود نیازمند بازگشت به عرصه عمومی است: «ورودشان به عرصه عمومی پررنگ‌تر شود... ارتباط با جامعه مدنی را از سر بگیرند و پررنگ‌تر کنند. جامعه‌شناسی مردم‌مدار دوباره تکان بخورد و برگردد».

بر این اساس، مضمون چهارم حلقه واسط میان سطح نهادی و سطح سیاستی است. اگر جامعه‌شناسی از عرصه عمومی فاصله بگیرد، نه فقط مردم کمتر به آن رجوع می‌کنند، بلکه سیاست‌گذاری نیز کمتر از آن متأثر می‌شود. جامعه‌شناسی برای اثرگذاری در بحران‌ها نیازمند دو ترجمه همزمان است: ترجمه نظریه به زبان جامعه، و ترجمه مسئله اجتماعی به زبان قابل فهم برای سیاست‌گذاری. ضعف در هر دو سطح، کارآمدی اجتماعی جامعه‌شناسی را محدود می‌کند.

۵-۵. ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران

پنجمین مضمون اصلی، ضعف رابطه جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران است. داده‌ها نشان می‌دهد که جامعه‌شناسی ایران، حتی هنگامی که درباره مسائل اجتماعی تحلیل تولید می‌کند، الزاماً به چرخه تصمیم‌سازی وارد نمی‌شود. این مضمون، نقطه‌نهایی زنجیره ناکارآمدی است؛ زیرا ضعف معرفتی، ضعف آموزش مسئله‌محور، محدودیت نهادی و گسست از عرصه عمومی در نهایت خود را در کاهش اثرگذاری جامعه‌شناسی بر سیاست‌گذاری اجتماعی نشان می‌دهند.

جدول ۶. مضمون پنجم: ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	دلالت تحلیلی
ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران	بی‌اعتنائی نهادهای تصمیم‌گیر	جامعه‌شناس طرف مشورت نیست؛ راه‌حل‌ها پذیرفته نمی‌شود؛ استفاده محدود و موردی	کاهش نقش جامعه‌شناسی در تصمیم‌سازی
	حضور صوری یا دیر هنگام جامعه‌شناس	دعوت موردی در بحران‌ها؛ استفاده از جامعه‌شناس پس از تشدید مسئله	تبدیل جامعه‌شناسی به واکنش پسینی
	تعدد متولیان مسائل اجتماعی	موازی‌کاری نهادی؛ حاشیه‌رفتن جامعه‌شناس؛ غلبه نگاه‌های غیرجامعه‌شناختی	تضعیف مرجعیت تخصصی جامعه‌شناسی
	ضعف مدیریت علمی بحران	نبود سازوکار نهادی برای استفاده از تحلیل جامعه‌شناختی؛ فقدان پیوند پایدار میان دانشگاه و دولت	باقی ماندن مسائل در سطح اداری و امنیتی

تحلیل جدول ۶ نشان می‌دهد که مسئله اصلی صرفاً این نیست که جامعه‌شناسان کمتر وارد سیاست‌گذاری می‌شوند؛ بلکه ساختار سیاست‌گذاری نیز سازوکار روشنی برای استفاده از دانش جامعه‌شناختی ندارد. از سوی دیگر، ورود جامعه‌شناس به میدان تصمیم‌گیری معمولاً پایدار، نهادی و مؤثر نیست، بلکه بیشتر به‌صورت دعوت‌های موردی یا مشورتی انجام می‌شود. چنین وضعیتی سبب می‌شود جامعه‌شناسی به جای آنکه در مرحله تشخیص و پیشگیری نقش داشته باشد، پس از تبدیل مسئله به بحران، به‌صورت محدود وارد شود.

یکی از مصاحبه‌شوندگان این وضعیت را با عبارت بسیار روشنی توضیح می‌دهد: «هرجا رفتیم خودمان را تحمیل کردیم و الا دیده نمی‌شویم. کسی از ما نمی‌خواهد.» او در ادامه می‌گوید در برخی بحران‌ها ممکن است جامعه‌شناس دعوت شود، اما مسئله این است که آیا تحلیل و راه‌حل او پذیرفته می‌شود یا نه: «هرجا رفتیم خودمان را تحمیل کردیم و الا دیده نمی‌شویم. کسی از ما نمی‌خواهد... گاهی مرا دعوت کردند، اما تحلیل و راه‌حل من را می‌پذیرند؟ نه».

این نقل‌قول نشان می‌دهد که جامعه‌شناسی در چرخه سیاست‌گذاری، جایگاهی تثبیت‌شده ندارد. حضور جامعه‌شناس بیشتر به اراده فردی، روابط موردی یا شرایط بحرانی وابسته است، نه به سازوکاری نهادی که دانش اجتماعی را بخشی از فرایند تصمیم‌سازی بداند. در نتیجه،

جامعه‌شناسی به جای آنکه در مقام تشخیص‌دهنده و هشداردهنده عمل کند، به جایگاهی حاشیه‌ای رانده می‌شود.

در بخش دیگری از همان مصاحبه، به مسئله تعدد متولیان مسائل اجتماعی اشاره شده است. مصاحبه‌شونده می‌گوید هر کسی خود را متولی مسائل جامعه می‌داند و در نتیجه «جامعه‌شناس در حاشیه است». این نکته نشان می‌دهد که ضعف پیوند جامعه‌شناسی و سیاست‌گذاری فقط ناشی از بی‌میلی جامعه‌شناسان نیست، بلکه در ساختار نهادی مدیریت اجتماعی نیز ریشه دارد. وقتی مسائل اجتماعی میان نهادهای متعدد، نگاه‌های اداری، امنیتی، روان‌شناختی یا فرهنگی پراکنده می‌شود، جایگاه تحلیل جامعه‌شناختی تضعیف می‌شود: «هرکسی خودش را متولی مسائل جامعه می‌داند... متولیان مسائل اجتماعی و فرهنگی در جامعه ما زیاد است و جامعه‌شناس در حاشیه است».

تحلیل این مضمون نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری اجتماعی در ایران، در بسیاری موارد، از دانش جامعه‌شناختی استفاده نظام‌مند نمی‌کند. جامعه‌شناسی زمانی می‌تواند در مدیریت بحران اثرگذار باشد که پیش از وقوع بحران، در مرحله شناخت روندها، تشخیص مسئله، هشدار اجتماعی، ارزیابی پیامدها و طراحی سیاست‌ها حضور داشته باشد. ورود دیر هنگام و موردی جامعه‌شناس، نه برای جامعه‌شناسی شأن اثرگذاری ایجاد می‌کند و نه برای سیاست‌گذاری ظرفیت اصلاح پایدار فراهم می‌سازد.

۵-۶. نقش انجمن‌ها و نهادهای علمی در بازسازی کارآمدی جامعه‌شناسی

در کنار پنج مضمون اصلی، داده‌ها نشان می‌دهد که انجمن‌ها و نهادهای علمی می‌توانند نقشی واسط در بازسازی رابطه جامعه‌شناسی با دانشگاه، جامعه مدنی و عرصه عمومی ایفا کنند. با این حال، این نقش در وضعیت کنونی با محدودیت‌هایی همراه است. انجمن‌ها از یک سو امکان گردهم‌آوردن جامعه‌شناسان، تولید گفت‌وگوی علمی، صدور موضع‌گیری و تقویت شبکه حرفه‌ای را دارند؛ اما از سوی دیگر، اگر به نشست‌های محدود، تمرکزگرایی، انتشار بیانیه یا فعالیت‌های اداری تقلیل یابند، نمی‌توانند به بازسازی کارآمدی جامعه‌شناسی کمک کنند.

جدول ۷. نقش انجمن‌ها در بازسازی کارآمدی جامعه‌شناسی

مضمون مکمل	مضامین فرعی	کدهای اولیه	دلالت تحلیلی
نقش واسط انجمن‌ها در بازسازی کارآمدی جامعه‌شناسی	ظرفیت شبکه‌سازی علمی	گردهم‌آوردن جامعه‌شناسان؛ تقویت ارتباط میان دانشگاهیان؛ ایجاد گفت‌وگوی تخصصی	تقویت سرمایه علمی و حرفه‌ای جامعه‌شناسی
	ضعف اثرگذاری عمومی	محدود شدن به نشست و بیانیه؛ ضعف ارتباط با جامعه مدنی؛ کم‌رنگی رسانه‌ای	کاهش نقش انجمن در جامعه‌شناسی عمومی
	تمرکزگرایی نهادی	تمرکز فعالیت‌ها در تهران؛ ضعف شعب استانی؛ ارتباط محدود با دانشجویان	کاهش فراگیری اجتماعی و منطقه‌ای جامعه‌شناسی
	امکان پیوند دانشگاه و جامعه	ارتباط با روشنفکران غیردانشگاهی؛ ارتباط با نهادهای مدنی؛ ورود به عرصه عمومی	ظرفیت بالقوه برای بازسازی نقش عمومی جامعه‌شناسی

در یکی از مصاحبه‌ها، انجمن جامعه‌شناسی نهادی توصیف می‌شود که رشد کرده اما «نتوانست جایگاه خود را پیدا کند» و در برخی رخدادها به صدور بیانیه محدود مانده است. مصاحبه‌شونده علت این ضعف را تا حدی به فضای عمومی و محدودیت‌های ساختاری نسبت می‌دهد که «فرصت را از افراد و انجمن‌ها می‌گیرد»: «در این حد نیست؛ رشد کرد اما نتوانست جایگاه خود را پیدا کند... بیانیه‌هایی دادند اما باید دید چقدر موفق بودند».

مصاحبه دیگری نیز بر تمرکزگرایی انجمن تأکید می‌کند و می‌گوید بسیاری از برنامه‌ها در تهران خلاصه شده و انجمن در سطح «صدور بیانیه» باقی مانده است: «انجمن جامعه‌شناسی ایران در سطح صدور بیانیه باقی ماند... تمرکزگرایی باید از بین برود». در همان مصاحبه تأکید می‌شود که انجمن باید ارتباط با جامعه مدنی، دانشگاه‌های دیگر و گروه‌های دانشجویی را تقویت کند.

تحلیل این مضمون مکمل نشان می‌دهد که انجمن‌ها می‌توانند حلقه واسط میان سه سطح مدل نظری پژوهش باشند: از یک سو با دانشگاه و جامعه‌شناسی حرفه‌ای پیوند دارند؛ از سوی دیگر می‌توانند با جامعه مدنی، رسانه‌ها و سیاست‌گذاری وارد گفت‌وگو شوند. بنابراین، ضعف یا قوت انجمن‌ها صرفاً یک مسئله سازمانی نیست، بلکه مستقیماً با امکان تحقق جامعه‌شناسی عمومی و کارآمدی اجتماعی جامعه‌شناسی ارتباط دارد.

۵-۷. جمع‌بندی یافته‌ها: از بحران درونی جامعه‌شناسی تا کاهش اثرگذاری اجتماعی

تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد که مسئله جامعه‌شناسی ایران را نمی‌توان با فهرستی از مشکلات جداگانه توضیح داد. داده‌ها الگویی زنجیره‌ای و درعین حال درهم‌تنیده را نشان می‌دهند.

در سطح نخست، جامعه‌شناسی با نوعی گسست معرفتی از زمینه ایرانی یعنی توان آن برای تبدیل نظریه‌ها به شناختی بومی، انتقادی و مسئله‌محور محدود است. این ضعف در سطح آموزش بازتولید می‌شود و موجب می‌گردد نظام دانشگاهی بیش از آنکه جامعه‌شناس مسئله‌محور تربیت کند، دانش‌آموختگانی آشنا با ادبیات نظری و روش‌های رسمی تولید کند.

در سطح دوم، محدودیت نهادی و کاهش استقلال علمی سبب می‌شود حتی ظرفیت‌های موجود نیز به‌طور کامل فعال نشوند. جامعه‌شناس در چنین شرایطی ممکن است توان تحلیل داشته باشد، اما امکان بیان، نقد، حضور عمومی و اثرگذاری سیاستی او محدود می‌شود. در سطح سوم، فاصله گرفتن جامعه‌شناسی از عرصه عمومی، جامعه مدنی و رسانه‌ها، باعث می‌شود دانش جامعه‌شناختی به فهم عمومی تبدیل نشود. پیامد نهایی این فرایند، ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران است؛ یعنی جامعه‌شناسی نه در مرحله تشخیص مسئله به‌طور جدی به کار گرفته می‌شود، نه در مرحله پیشگیری، و نه در مرحله طراحی سیاست‌های اجتماعی.

در این الگو، کارآمدی جامعه‌شناسی زمانی افزایش می‌یابد که هر پنج سطح به‌صورت همزمان تقویت شوند. تقویت نظریه‌پردازی بومی بدون استقلال نهادی، به اثرگذاری اجتماعی منجر نمی‌شود. استقلال دانشگاه بدون ارتباط با جامعه مدنی، جامعه‌شناسی را درون دانشگاه محصور می‌کند. حضور عمومی بدون پشتوانه نظری و روش‌شناختی، خطر سطحی شدن تحلیل جامعه‌شناختی را دارد. و ورود به سیاست‌گذاری بدون حفظ استقلال انتقادی، جامعه‌شناسی را به دانشی اداری و سفارش‌محور تقلیل می‌دهد.

بنابراین یافته‌ها نشان می‌دهد که کارآمدی جامعه‌شناسی در ایران نه از یک عامل واحد، بلکه از پیوند میان مسئله‌مندی معرفتی، تربیت جامعه‌شناس میدان‌مند، استقلال نهادی، حضور عمومی و ارتباط سیاستی انتقادی حاصل می‌شود.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، تحلیل نقش و جایگاه جامعه‌شناسی در مواجهه با مسائل و بحران‌های اجتماعی ایران با تأکید بر دیدگاه نخبگان و صاحب‌نظران این حوزه بود. یافته‌ها نشان داد که مسئله جامعه‌شناسی ایران را نمی‌توان به یک ضعف منفرد، مانند کاستی‌های آموزشی، محدودیت‌های نهادی، ضعف نظریه‌پردازی یا فاصله از سیاست‌گذاری تقلیل داد. آنچه از تحلیل مضمون مصاحبه‌ها به دست آمد، الگویی چندسطحی از «کارآمدی محدود جامعه‌شناسی» است؛ الگویی که در آن، گسست معرفتی از زمینه ایرانی، ضعف تربیت جامعه‌شناس مسئله‌محور، کاهش استقلال نهادی، فاصله از عرصه عمومی و ضعف پیوند با سیاست‌گذاری اجتماعی به‌صورت زنجیره‌ای و درهم‌تنیده بر یکدیگر اثر می‌گذارند.

نخستین نتیجه مهم پژوهش آن است که جامعه‌شناسی ایران از حیث نهادی و آموزشی رشد کرده، اما این رشد الزاماً به کارآمدی اجتماعی منجر نشده است. این یافته با دیدگاه پارسانیا و اسکندری نداف (۱۴۰۰) همسوست که بحران جامعه‌شناسی ایران را نه صرفاً در کمبود نهادهای آموزشی، بلکه در ضعف مسئله‌مندی و گسست از زیست‌جهان ایرانی می‌دانند. یافته‌های این پژوهش نیز نشان داد که جامعه‌شناسی زمانی می‌تواند در مواجهه با بحران‌های اجتماعی نقش‌آفرین باشد که از سطح انتقال و بازتولید نظریه‌ها فراتر رود و توان صورت‌بندی مسائل جامعه ایران را در زمینه تاریخی، فرهنگی و نهادی خود پیدا کند. بنابراین،

«جامعه‌شناسی بومی» در اینجا به معنای نفی نظریه‌های جهانی نیست، بلکه به معنای توان نقد، ترجمه و بازسازی نظریه‌ها در نسبت با واقعیت اجتماعی ایران است.

نتیجه دوم پژوهش به نظام آموزش جامعه‌شناسی مربوط است. یافته‌ها نشان داد که نظام آموزشی موجود بیش از آنکه جامعه‌شناس میدان‌مند، نقاد و مسئله‌محور تربیت کند، در بسیاری موارد به انتقال دانش نظری و تربیت دانش‌آموختگانی آشنا با متون و مفاهیم رسمی محدود مانده است. این نتیجه با تحلیل یوسف‌زاده و لطفی (۱۳۹۸) قابل مقایسه است که جامعه‌شناسی ایران را در سه سطح تشخیص، سبب‌شناسی و پاسخ‌دهی با ضعف مواجه می‌دانند. یافته‌های پژوهش حاضر این بحث را تکمیل می‌کند و نشان می‌دهد که ضعف در تشخیص و پاسخ‌دهی، تا حد زیادی در نظام آموزشی بازتولید می‌شود؛ زیرا آموزش جامعه‌شناسی اگر با میدان اجتماعی، پژوهش میدانی، تفکر انتقادی و مسئله‌های واقعی جامعه پیوند نخورد، نمی‌تواند جامعه‌شناس مؤثر در بحران‌های اجتماعی تربیت کند.

نتیجه سوم، اهمیت استقلال نهادی دانشگاه و نهاد علم در کارآمدی جامعه‌شناسی است. بر اساس یافته‌ها، جامعه‌شناسی برای ایفای نقش انتقادی و عمومی، نیازمند حدی از استقلال علمی، امنیت حرفه‌ای و امکان نقد است. این نتیجه با نظریه میدان علمی بوردیو سازگار است؛ زیرا بوردیو تأکید می‌کند که میدان علم برای تولید شناخت معتبر نیازمند استقلال نسبی از میدان‌های بیرونی، به‌ویژه قدرت سیاسی و اقتصادی است (بوردیو، ۲۰۰۴). یافته‌های این پژوهش نشان داد که هرگاه نهاد علم استقلال خود را از دست بدهد یا امکان نقد محدود شود، جامعه‌شناسی به سمت محافظه‌کاری، سکوت یا تولید دانش کم‌خطر سوق پیدا می‌کند. در چنین وضعیتی، جامعه‌شناسی ممکن است از نظر صوری فعال باشد، اما توان آن برای مواجهه انتقادی با بحران‌های اجتماعی کاهش می‌یابد.

نتیجه چهارم پژوهش، ضعف جامعه‌شناسی عمومی و فاصله جامعه‌شناسی از عرصه عمومی است. داده‌ها نشان داد که جامعه‌شناسی ایران در بسیاری موارد در زبان تخصصی، قالب‌های دانشگاهی و محافل محدود علمی باقی مانده و کمتر توانسته است با جامعه مدنی، رسانه‌ها و افکار عمومی وارد گفت‌وگویی پایدار شود. این یافته با نظریه جامعه‌شناسی عمومی بوراووی پیوند مستقیم دارد. بوراووی (۲۰۰۵) معتقد است جامعه‌شناسی برای حفظ نقش اجتماعی خود باید میان جامعه‌شناسی حرفه‌ای، انتقادی، سیاست‌گذار و عمومی تعادل برقرار کند. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که غلبه جامعه‌شناسی حرفه‌ای و دانشگاهی، در کنار ضعف

جامعه‌شناسی عمومی و مردم‌مدار، یکی از دلایل کاهش مرجعیت اجتماعی جامعه‌شناسان در ایران است.

نتیجه پنجم، ضعف پیوند جامعه‌شناسی با سیاست‌گذاری و مدیریت بحران است. یافته‌ها نشان داد که جامعه‌شناسی در ایران کمتر در مرحله تشخیص مسئله، پیشگیری از بحران، طراحی سیاست اجتماعی و ارزیابی پیامدهای تصمیم‌ها به صورت نظام‌مند به کار گرفته می‌شود. این نتیجه با مطالعاتی مانند هاوس (۲۰۱۹) و هولموود (۲۰۱۰) قابل مقایسه است که بر کاهش نفوذ عمومی و سیاستی جامعه‌شناسی و تأثیر نظام‌های ارزیابی و حکمرانی دانشگاهی بر نقش اجتماعی علوم اجتماعی تأکید کرده‌اند. با این حال، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در ایران، این مسئله با شرایط خاص‌تری همراه است؛ از جمله ضعف استقلال دانشگاه، تعدد متولیان مسائل اجتماعی، بی‌اعتمادی نهادی به دانش جامعه‌شناختی و نبود سازوکار پایدار برای ورود جامعه‌شناسان به فرایند تصمیم‌سازی.

در نسبت با مدل مفهومی پژوهش، یافته‌ها نشان می‌دهد که کارآمدی جامعه‌شناسی حاصل پیوند سه سطح است: سطح معرفتی، سطح نهادی و سطح عمومی - سیاسی. در سطح معرفتی، جامعه‌شناسی باید بتواند مسائل اجتماعی را به صورت نظری، بومی و انتقادی صورت‌بندی کند. در سطح نهادی، دانشگاه‌ها، انجمن‌های علمی و نهادهای پژوهشی باید از استقلال و پویایی لازم برای تولید دانش انتقادی برخوردار باشند. در سطح عمومی و سیاسی، جامعه‌شناسی باید بتواند با جامعه مدنی، رسانه‌ها و نظام تصمیم‌گیری وارد گفت‌وگویی مؤثر و در عین حال مستقل شود. ضعف هر یک از این سطوح، دو سطح دیگر را نیز تضعیف می‌کند. برای مثال، نظریه‌پردازی بومی بدون استقلال نهادی به اثرگذاری اجتماعی نمی‌رسد؛ استقلال دانشگاه بدون ارتباط با عرصه عمومی، جامعه‌شناسی را در فضای دانشگاهی محصور می‌کند؛ و حضور در سیاست‌گذاری بدون پشتوانه نظری و استقلال انتقادی، جامعه‌شناسی را به دانشی اداری و سفارش‌محور تقلیل می‌دهد.

بر این اساس، نتیجه نهایی پژوهش آن است که بحران کارآمدی جامعه‌شناسی در ایران، بحرانی چندلایه است و راه‌حل آن نیز باید چندلایه باشد. بازسازی کارآمدی جامعه‌شناسی تنها با اصلاح سرفصل‌ها، افزایش تعداد پژوهش‌ها یا دعوت موردی جامعه‌شناسان به جلسات سیاست‌گذاری ممکن نیست. این بازسازی نیازمند تحول همزمان در سه سطح است: نخست، تقویت جامعه‌شناسی مسئله‌محور و زمینه‌مند؛ دوم، افزایش استقلال و ظرفیت نهادی دانشگاه و

انجمن‌های علمی؛ و سوم، گسترش جامعه‌شناسی عمومی و ایجاد سازوکارهای پایدار برای پیوند دانش جامعه‌شناختی با جامعه مدنی و سیاست‌گذاری اجتماعی.

از نظر کاربردی، یافته‌های پژوهش چند دلالت مهم دارند. نخست، برنامه‌های آموزشی جامعه‌شناسی باید از حالت صرفاً نظری و متن‌محور فاصله بگیرند و با پژوهش میدانی، تحلیل مسائل واقعی و تربیت تفکر انتقادی پیوند بخورند. دوم، انجمن‌های علمی باید نقش فعال‌تری در ارتباط میان دانشگاه، جامعه مدنی، رسانه‌ها و نظام سیاست‌گذاری ایفا کنند و از سطح نشست‌های محدود و بیانیه‌های مقطعی فراتر روند. سوم، نهادهای سیاست‌گذار باید جامعه‌شناسی را نه در مقام مشاور پسینی و تشریفاتی، بلکه در مقام دانشی ضروری برای تشخیص روندهای اجتماعی، پیشگیری از بحران و ارزیابی پیامدهای سیاست‌ها به رسمیت بشناسند. چهارم، جامعه‌شناسان نیز باید زبان ارتباط با عرصه عمومی را تقویت کنند؛ زبانی که نه دچار ساده‌سازی سطحی شود و نه در پیچیدگی‌های درون‌رشته‌ای محصور بماند.

در نهایت، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که جامعه‌شناسی ایران برای ایفای نقش مؤثر در مواجهه با بحران‌های اجتماعی، نیازمند بازتعریف جایگاه خود در سه نسبت بنیادین است: نسبت با جامعه، نسبت با دانشگاه و نسبت با دولت. اگر این سه نسبت به صورت انتقادی و نهادی بازسازی شوند، جامعه‌شناسی می‌تواند از جایگاه دانشی صرفاً دانشگاهی به دانشی عمومی، انتقادی و مسئله‌محور ارتقا یابد؛ دانشی که نه فقط بحران‌ها را توصیف می‌کند، بلکه در فهم، پیشگیری و مدیریت اجتماعی آنها نیز نقش‌آفرین می‌شود.

منابع

- طالبان، محمدرضا (۱۳۹۳). علیه جامعه‌شناسی سیاست‌گذار. مجله راهبرد فرهنگ، ۲۶، ۳۹-۶۶.
- شهرستانی، سید حسین (۱۳۹۱). کچوئیان؛ مرگ جامعه‌شناسی و پایان تجدد. سوره اندیشه، ۵۸ و ۵۹، ۸۱-۸۳.
- ربیعی، علی؛ اردلان، ع. و پورحسینی، سمیرا سادات (۱۳۹۲). ارزیابی کارکرد هماهنگی سازمان‌های مسؤول در مدیریت بلاهای طبیعی. مجله علمی پژوهشی حکیم، ۲، ۱۰۷-۱۱۷.
- ربیعی، علی (۱۳۸۶). بحران‌های اجتماعی ایران امروز. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۸(۳)، ۵۱-۸۰.
- افشارکهن، جواد (۱۳۸۹). بحران در مطالعه جامعه ایرانی: تاملاتی پیرامون جامعه ایرانی. نشریه جامعه‌شناسی، ۱۱(۱)، ۱۱۰-۱۲۳.
- اباذری، یوسف (۱۴۰۱). خرد جامعه‌شناسی (چاپ سوم). تهران: نشر طرح نو.

پارسانیا، حمید؛ و اسکندری نداف، علی. (۱۴۰۰). علم جامعه‌شناسی در ایران از منظر جامعه‌شناسان. فصلنامه مطالعات الگوی پیشرفته اسلامی ایرانی، ۹(۲)، ۱۷۵-۲۰۵.

یوسف‌زاده، حسن؛ و لطفی مغانجوقی، رضا (۱۳۹۸). شیوه مواجهه با مسائل اجتماعی. دو فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه، ۳(۶)، ۲۷-۵.

طالبی، ابوتراب؛ و منتظری مقدم، مهدی (۱۳۹۵). خوانشی انقطاعی از جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی مدرن در ایران. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۴(۷۴)، ۷۰-۱۱۰.

- Bourdieu, P. (2004). *Science of Science and Reflexivity*. University of Chicago Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Burawoy, M. (2005). For public sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4-28.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4th ed.). SAGE.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press.
- Habermas, J. (1975). *Legitimation Crisis*. Beacon Press.
- House, James. (2019). The culminating crisis of American sociology and its role in social science and public policy: An autobiographical, multimethod, reflexive perspective. *Annual Review of Sociology*, 45, 1-26.
- Khosrokhavar, FarhadF. (2020). The crisis of sociology and the sociology of crisis. *Revue du MAUSS*, 56(2), 345-357.
- Turner, S. P. (2006). Public sociology and democratic theory. *Sociology*, 40(5), 785-798.
- Abazari, Yousef (1401). *Sociological Wisdom* (3rd edition). Tehran: Tarhe-No Publishing. [In Persian].
- Afsharkohan, Javad (2010). Crisis in the Study of Iranian Society: Reflections on Iranian Society. *Journal of Sociology*, 1(1), 110-123. [In Persian].
- Boyatzis, Richard. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Braun, Virginia., & Clarke, Victoria. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Burawoy, Michael. (2005). For public sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4-28.
- Fazeli, Mohammad (2007). The Inefficiency of Sociology in Iran. *Iranian Journal of Sociology*, 2, 21-30. [In Persian].
- Ghaffari, Masoud; Ganji, Mohammad; and Nikkhah Ghamsari, Narges (1400). Rethinking Iranian Sociology; A Systematic Review of Studies. *Journal of Social Studies*, 27(4), 173-205. [In Persian].
- Holloway, Immy., & Todres, Les. (2003). The status of method: Flexibility, consistency and coherence. *Qualitative Research*, 3(3), 345-357.
- House, James. (2019). The culminating crisis of American sociology and its role in social science and public policy: An autobiographical, multimethod, reflexive perspective. *Annual Review of Sociology*, 45, 1-26.
- Iman, Mohammad Taqi (1402). *Philosophy of Research Method in the Humanities* (5th edition). Qom: Seminary and University Research Institute. [In Persian].

- Khosrokhavar, FarhadF. (2020). The crisis of sociology and the sociology of crisis. *Revue du MAUSS*, 56(2), 345-357.
- Kornblum, William., & Julian, Joseph. (2012). *Social problems* (14th ed.). New Jersey: Pearson Education.
- Maguire, Moira., & Delahunt, Brid. (2017). Doing a thematic analysis: A practical, step-by-step guide for learning and teaching scholars. *AISHE-J*, 9, 3351.
- Mendras, Henri; and Gurvitch, Georges (2012). *Fundamentals of Sociology* (7th edition). (Translator: Baqer Parham). Tehran: Amirkabir. [In Persian].
- Mooney, Linda..., Knox, David., & Schacht, Caroline. (2011). *Understanding social problems* (7th ed.). East Carolina University: Wadsworth, Cengage Learning.
- Parsania, Hamid; and Eskandari-Nadaf, Ali. (1400). Sociology in Iran from the Perspective of Sociologists. *Quarterly Journal of Advanced Iranian Islamic Pattern Studies*, 9(2), 175-205. [In Persian].
- Rabiei, Ali; Ardalan, A., and Pourhosseini, Samira Sadat (2013). Evaluating the coordination function of responsible organizations in natural disaster management. *Hakim Scientific Research Journal*, 2, 107-117. [In Persian].
- Rabiei, Kamran (2012). Obstacles to the development of sociology in the Middle East in the last century. *Iranian Journal of Social Studies*, 6(2), 1-25. [In Persian].
- Ritzer, George (1400). *Sociological Theory*. (Translator: Houshang Naibi). Tehran: nashreney (In Persian).
- Sadeghi, Sajjad (2011). Approach analysis of Iranian international relations scientific literature. *Iranian Journal of International Politics*, 12(29), 355-375. [In Persian]
- Savage, Mike., & Burrows, Roger. (2016). The coming crisis of empirical sociology. *Sociology*, 41(5), 885-899.
- Shahrestani, Seyyed Hossein (2012). The Kachoyan; The Death of Sociology and the End of Modernity. *Surah Andisheh*, 58 and 59, 81-83. [In Persian].
- Sharepour, Mahmoud; and Fazeli Mohammad (2010). Sociology education and sociological insight. *Tarbiat Modarres Encyclopedia of Social Sciences*, 2(3), 1-21. [In Persian].
- Taleban, Mohammad Reza (2014). Against the Sociology of Policy-Making. *Journal of Cultural Strategy*, 26, 39-66. [In Persian].
- Talebi, Abu Torab; and Montazeri Moghaddam, Mehdi (2016). A Discontinuity Reading of Sociology and Modern Social Sciences in Iran. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 24(74), 70-110. [In Persian]
- Tayebi Abolhasani, Seyed Amir Hossein (2019). An Introduction to Research Methodology: Standard Procedures for Qualitative Data Analysis. *Science and Technology Policy*, 9(2), 67-95. [In Persian]
- Yousefzadeh, Hassan; and Lotfi Moghanjooghi, Reza (2019). Ways of dealing with social issues. *Quarterly Journal of Socio-Cultural Studies*, 3(6), 5-27. [In Persian]